

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(1\)-37](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(1)-37)

УДК 338:658

ПАРШИНА Олена

Університет митної справи та фінансів

<https://orcid.org/0000-0002-7836-0140>

ПАРШИН Юрій

Інженерний навчально-науковий інститут Запорізького національного університету

<https://orcid.org/0000-0002-8650-5303>

НЕБАБА Наталія

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

<https://orcid.org/0000-0003-1264-106X>

СТАХІВ Олександр

<https://orcid.org/0000-0002-3774-8130>

ВЕСНІН Сергій

<https://orcid.org/0000-0002-6607-1659>

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ

Представлено результати комплексного аналізу системного впливу ключових чинників на економічну безпеку підприємств (ЕБП) з визначенням динаміки змін та структурних зрушень. Визначено основні тенденції у розвитку вітчизняних підприємств за галузями економіки. Аналіз динаміки обсягів реалізації дозволив визначити перспективні підприємства за видами економічної діяльності та встановити негативні тенденції в окремих секторах економіки. У ході проведення дослідження встановлено рівень активності фізичних осіб-підприємців та їх роль у розвитку економічних процесів. В процесі аналітичного порівняння обсягів реалізованої продукції, зокрема обсягів реалізованої продукції за видами економічної діяльності в цілому на рівні національної економіки та за секторами, а також обсягів реалізованої продукції фізичних осіб-підприємців встановлено дисбаланси, зокрема на секторальному рівні з урахуванням їх внеску в економіку країни. Використання запропонованого підходу дозволило визначити системний вплив ключових чинників та сформувати основу прийняття стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення ЕБП.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, показники, вплив, складові економічної безпеки, аналіз, структурні зрушення.

PARSHYNA Olena

University of Customs and Finance

PARSHYN Yurii

Engineering educational and scientific Institute of Zaporizhzhia National University

NEBABA Nataliia

Dnipro National University named after Oles Honchar

STAKHIV Oleksandr, VESNIN Serhii

COMPLEX ANALYSIS OF KEY FACTORS OF INFLUENCE ON THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

The article presents the results of the complex analysis of the systemic impact of key factors on the economic security of enterprises, based on the proposed methodological approach using analytical tools, with the determination of the dynamics of changes and structural shifts. Information base with statistical information for the research based on statistical data for the 14-year period from 2010 to 2023 has been formed. The main trends in the development of domestic enterprises by sectors of the economy during the research have been identified. The presence of negative trends in particular during 2013 – 2014 have been established, which are characterized by a decrease in the volume of products sold (goods, services) of business entities by the type of economic activity. Decrease in the volume of products sold for enterprises in the industrial sector and agricultural enterprises in 2013 has been established. However, more negative impact of factors is being observed at 2022. The highest level of decline at the level of (-93.67%) has been established in the volume of products sold (goods, services) of individual entrepreneurs in 2022.

Analysis of the dynamics of sales volumes also allowed us to identify progressive enterprises by the type of economic activity. In particular, positive changes in such types of economic activity as «Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles»; «Construction» and «Transport, warehousing, postal and courier activities» based on the results of research on structural shifts that occurred in the period from 2021 to 2023 have been identified. The level of activity of individual entrepreneurs and their role in the development of economic processes during the study has been determined.

Imbalances in the process of analytical comparison of the volumes of products sold, in particular, the volumes of products sold by types of economic activity in general at the level of the national economy and by sectors, as well as the volumes of products sold by individual entrepreneurs have been identified. The use of the proposed approach allowed us to determine the systemic impact of key factors and to form the basis for making strategic decisions aimed at ensuring economic security.

Keywords: economic security, enterprise, indicators, impact, components of economic security, analysis, structural changes.

Стаття надійшла до редакції / Received 18.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Важливим елементом стабільного функціонування підприємств вважається система ЕБП, оскільки за умов її створення забезпечується захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, що сприяє сталому розвитку та конкурентоспроможності. Світова економічна криза, соціально-політична нестабільність та порушення доступу до світових ринків збуту негативно вплинули на діяльність підприємств. В умовах геополітичної нестабільності та порушення логістичних взаємозв'язків актуальності набувають питання ефективного використання капіталу, матеріальних, енергетичних, інформаційних та трудових ресурсів. Ситуація суттєво ускладнюється наслідками повномасштабної війни, які призвели до руйнування інфраструктури, відтоку робочої сили, зростання витрат та зниження купівельної спроможності населення. В сучасних умовах нестабільності та динамічності економічного середовища України, спричиненої як внутрішніми, так і зовнішніми загрозами, проблема забезпечення ЕБП набуває особливої актуальності. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробляти наукові підходи до вивчення чинників, що впливають на рівень ЕБП та розробляти стратегії, які мають враховувати як певні цілі, економічну нестабільність, геополітичні загрози, наслідки повномасштабної війни та дозволять сформувати умови забезпечення стійкості економіки України до зовнішніх і внутрішніх викликів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема забезпечення ефективного функціонування підприємств в умовах економічної нестабільності досліджується багатьма вченими. Науковці приділяють особливу увагу дослідженню загроз ЕБП, регіонів та держави, з визначенням сутності цих загроз на кожному рівні складних систем, а також причин їх виникнення. В цьому напрямку доцільно відзначити праці таких вчених як Л. Акімова, І.Бабець, В.Геєць, А.Драгун, М.Кизим, Т.Клебанова, О.Орлик, О.Шуміло та ін. У наукових працях приділяється увага дослідженню основних підходів до систематизації чинників, що впливають на ЕБП [1 – 3, 5, 7 – 10 та ін.]. Зокрема, О.Орлик [5] проводить дослідження різних видів загроз ЕБП та здійснює узагальнення підходів до їх розподілу на базі визначених основних класифікаційних ознак. Автор праці [5] звертає увагу на чинники, які дестабілізують стан ЕБП та негативно впливають на рівень її забезпечення. Зокрема, пропонується виділити такі чинники, які походять із зовнішнього та внутрішнього середовища, є об'єктивними та суб'єктивними, керованими та некерованими [5]. Доцільність виділення двох основних груп чинників, що впливають на ЕБП, та характеризують зовнішні та внутрішні загрози, зазначено автором роботи [3]. Поряд з цим, А.Драгун пропонує враховувати вплив наслідків коронавірусної пандемії, війни в Україні та анексії Криму [3, с. 65]. О.Шуміло [10] пропонує враховувати основні принципи оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на ЕБП.

Вчені звертають увагу на необхідність ідентифікації чинників та кількісного оцінювання факторів впливу на рівень ЕБП. Зокрема, Л.Акімова [1] визначає перелік загальноекономічних чинників, які здійснюють негативний вплив на ЕБП. Серед переліку таких чинників автор праці [1, с. 52] зазначає такі як зменшення ВВП, зменшення інвестиційної та інноваційної активності, зменшення обсягів наукових досліджень, недостатні темпи відтворювальних процесів в економіці. У науковій праці [10] запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання чинників впливу зовнішнього середовища підприємств, який ґрунтується на використанні факторного аналізу, що дозволяє визначити серед великої кількості чинників зовнішнього середовища найбільш інформативні фактори, які здійснюють безпосередній вплив на ЕБП. І.Г. Бабець пропонує методологічні засади діагностики зовнішньоекономічних чинників економічної безпеки регіону. На основі ідентифікації зовнішньоекономічних чинників економічної безпеки запропоновано формування системи індикаторів за основними складовими безпеки та здійснений розрахунок інтегрального показника економічної безпеки на регіональному рівні [2]. Слід зазначити, що наявні інструменти оцінки ЕБП переважно обмежуються фінансовими показниками [8, 9 та ін.]. Поряд з цим поза увагою залишаються аналітичні дослідження структурних змін за сферами економічної діяльності, які відбуваються внаслідок системного впливу багатьох факторів.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Питання впливу ключових чинників на ЕБП потребують проведення подальших досліджень. Аналіз літературних джерел дозволяє зазначити про відсутність єдиного методологічного підходу до оцінки ЕБП, що ускладнює розробку ефективної стратегії відновлення сучасних підприємств держави, забезпечення конкурентоспроможності та сталого економічного розвитку. Актуальності ці питання набувають в умовах обмежених фінансових, енергетичних, матеріальних та трудових ресурсів та необхідності визначення пріоритетного фінансування підприємств стратегічно важливих секторів економіки. У зв'язку з цим постають завдання визначення системних, структурних зрушень та виявлення галузей як з критичним рівнем ризику внаслідок системного впливу чинників, так і тих секторів за видами економічної діяльності, що мають найбільш високий потенціал для післявоєнного відновлення та забезпечення подальшого розвитку. Саме тому актуальним є розробка аналітичного інструментарію для проведення комплексного аналізу впливу ключових

чинників на ЕБП з визначенням динаміки змін та структурних перетворень в основних секторах економічної діяльності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у розробці методичного підходу з використанням аналітичного інструментарію для проведення комплексного аналізу системного впливу ключових чинників на ЕБП з визначенням динаміки змін та структурних зрушень. Використання аналітичного інструментарію дозволить сформувати основу проведення моніторингу ЕБП на основі використання офіційної статистичної інформації та визначення динамічних зрушень за сферами економічної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На підставі системного аналізу сучасних досліджень [1 – 3, 5 – 10 та ін.] слід зазначити, що значну кількість ключових чинників, що впливають на рівень ЕБП доцільно розглядати за виділенням таких типів:

- ✓ економічні фактори, які враховують зміни у податковій політиці, рівень інфляції, валютні коливання, доступ до фінансування тощо;
- ✓ соціальні фактори (рівень кваліфікації працівників, соціальна стабільність, демографічні зміни тощо);
- ✓ технологічні фактори (показники впровадження нових технологій, автоматизації процесів, комплексних систем забезпечення кібербезпеки);
- ✓ ринкові фактори, які дозволяють врахувати стан конкурентного середовища (рівень активності конкурентів, зміни в ринкових умовах, нові гравці на ринку тощо);
- ✓ юридичні фактори, що дозволяють врахувати регуляторні зміни (нові закони, регуляції, міжнародні стандарти тощо);
- ✓ екологічні фактори, що дозволяють дослідити вплив чинників на довкілля з урахуванням вимог до забезпечення сталого розвитку.

Порівняння впливу різних факторів на ЕБП дозволяє оцінити їхню значущість та взаємодію. Фундаментальний вплив мають економічні фактори, оскільки визначають фінансово-економічну стабільність, доступ до ресурсів та можливості розвитку. Зокрема, інфляція чи валютні коливання в сучасних умовах геополітичної нестабільності суттєво впливають на фінансово-економічні показники. Соціальні фактори впливають на якість трудових ресурсів, соціальну стабільність та рівень довіри до підприємства. Низький рівень кваліфікації працівників або соціальні конфлікти можуть створювати ризики та створювати умови негативного впливу на рівень ЕБП. Впровадження технологічних інновацій, технологій штучного інтелекту та сучасних технологій автоматизації процесів сприяють підвищенню ефективності та забезпечують формування умов підвищення економічної безпеки, але потребують значних інвестицій. Поряд з цим, недостатній рівень технологій може обмежувати конкурентоспроможність продукції та підприємства в цілому. Для прийняття стратегічних рішень важливе значення мають інформаційні фактори, зокрема, недостатній доступ до актуальної інформації або відсутність аналітичної обробки значних обсягів інформації та її неправильна інтерпретація можуть призвести до помилок у плануванні. Дослідження ринкових факторів, а саме конкуренції, попиту і пропозиції визначають можливості підприємства на ринку, що дозволяє визначити потенціал формування нових можливостей до підвищення економічної безпеки. Важливо враховувати регуляторні зміни, нові закони та стандарти, які можуть впливати на діяльність підприємства, створюючи як можливості, так і обмеження щодо забезпечення ЕБП.

З метою проведення системного дослідження застосовано методичний підхід, який передбачає використання аналітичних технологій [6, 11 та ін.], що дозволяє вивчити діяльність підприємств в динаміці з урахуванням структурних змін, які відбулись під впливом системної дії чинників. В якості інформаційної бази сформовано бази даних зі статистичною інформацією на основі даних [4] за 14-ти річний період з 2010 до 2023 рр. На рис. 1 представлено динаміку зміни обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в цілому на рівні національної економіки та обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичних осіб-підприємців.

Аналогічна інформаційна база сформована для окремих видів економічної діяльності. З метою кількісної оцінки динаміки змін визначимо темпи зростання або зниження обсягів реалізації для кожної категорії за певний період часу. За результатами розрахунків представимо графічну інтерпретацію (рис. 2 та рис. 3).

Для підприємств промислового сектору у 2013 р. встановлено зниження на рівні (-1,57%) та рівні (-0,63%) – для підприємств сільського господарства у 2013 р. Більш негативний вплив чинників спостерігається у 2022 р. Аналогічний показник для підприємств сільського господарства – на рівні (-27,67%) та для підприємств промислового сектору – на рівні (-19,82%). В середньому на рівні національної економіки встановлено зменшення на рівні (-24,63%) за обсягами реалізованої продукції (товарів, послуг). З метою дослідження структурних зрушень, проведено дослідження у порівнянні 2021 та 2023 рр. за секторами економіки – видами економічної діяльності.



Рис. 1. Динаміка зміни обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності



Рис. 2. Темпи зростання (зниження) обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності



Рис. 3. Темпи зростання обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в галузях промисловості та сільського господарства

На рис. 4 представлено у графічній інтерпретації визначені структурні зрушення. За результатами досліджень структурних зрушень, які відбулись за період з 2021 р. до 2023 р. слід зазначити, що позитивні зміни встановлені за окремими видами економічної діяльності.

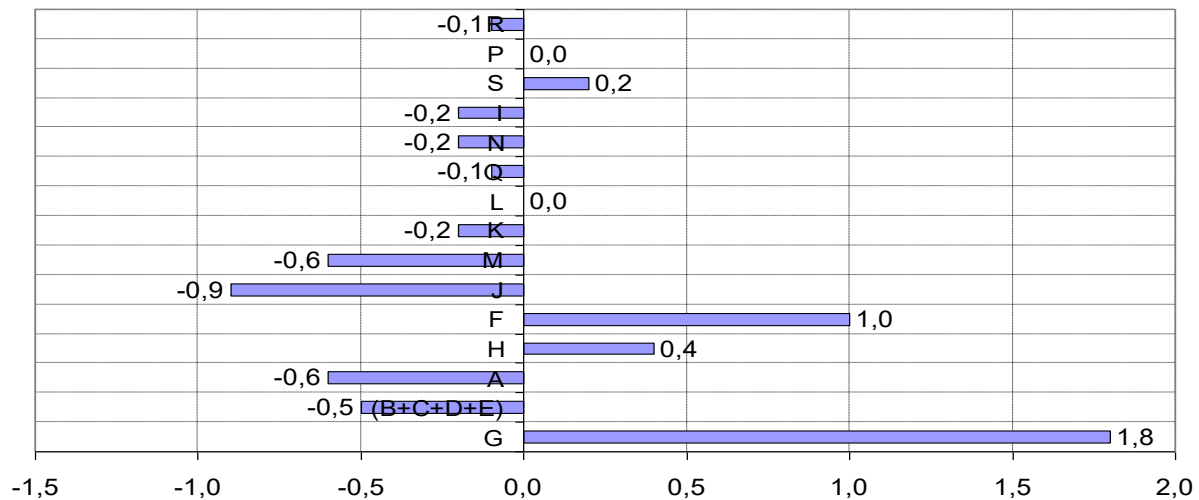


Рис. 4. Структурні зрушення за видами економічної діяльності

Найбільш суттєві негативні зміни відбулись у таких секторах: «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» – встановлено зменшення обсягу реалізованої продукції з 6,2% (у 2021 р.) до 5,6% (у 2023 р.) від загального обсягу продукції підприємств національної економіки; «Промисловість» – встановлено зменшення з 32,8% (у 2021 р.) до 32,3% (у 2023 р.). В секторі «Інформація та телекомунікації» також спостерігається зменшення обсягу реалізованої продукції з 3,5% (у 2021 р.) до 2,6% (у 2023 р.).

На рис. 5 представлено графічну інтерпретацію структури випуску продукції за видами економічної діяльності 2023 р. (загальна доля секторів 95% від загального обсягу продукції підприємств національної економіки).

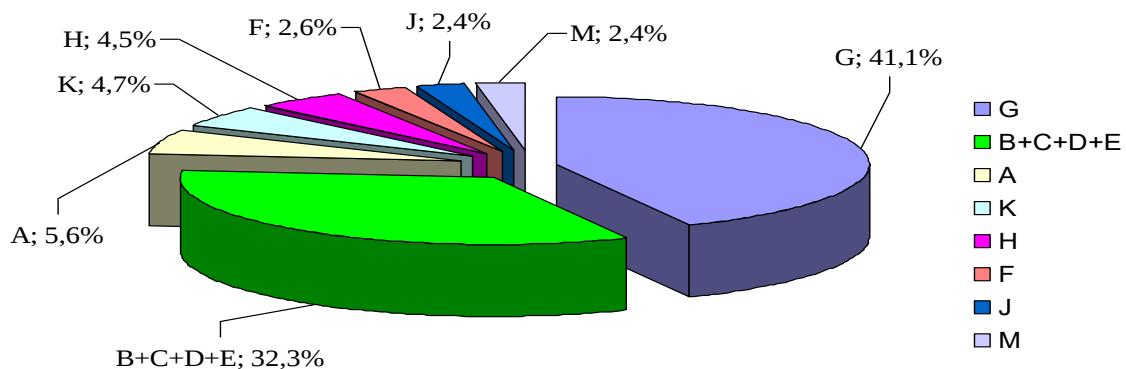


Рис. 5. Структура випуску продукції за видами економічної діяльності (загальна доля секторів 95% від загального обсягу продукції підприємств національної економіки)

Зазначимо, що основна частина випуску продукції у 2023 році здійснюється підприємствами окремих галузей.

Проведений аналіз структури обсягів реалізованої продукції за видами економічної діяльності та порівняння структур дозволяє визначити галузі, які мають найбільший вплив на загальний обсяг на рівні національної економіки. На основі аналізу визначено основні тенденції, сильні та слабкі сторони, що дозволяє сформулювати систему управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ЕБП для кожної галузі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначено основні тенденції розвитку підприємств за галузями економіки, які відбулись під системним впливом чинників на економічну безпеку. Аналіз динаміки обсягів реалізації дозволив визначити, які підприємства за видами економічної діяльності є найбільш перспективними та за якими секторами

економіки спостерігаються негативні тенденції. Встановлено рівень активності фізичних осіб-підприємців та їх роль у розвитку економічних процесів. Зокрема, у 2022 р. констатується суттєве зниження за темпами розвитку, поряд з цим визначено позитивну тенденцію у 2023 р., що засвідчує важливу роль фізичних осіб-підприємців у економічному середовищі та забезпеченні конкурентоспроможності. До негативних аспектів слід також віднести встановлені диспропорції між діяльністю підприємств за видами економічної діяльності. В процесі аналітичного порівняння обсягів реалізованої продукції між обсягами реалізованої продукції за видами економічної діяльності в цілому на рівні національної економіки та за секторами, а також обсягів реалізованої продукції фізичних осіб-підприємців встановлені суттєві дисбаланси, зокрема на секторальному рівні з урахуванням їх внеску в економіку країни. Встановлені дисбаланси відбулись внаслідок системного впливу макроекономічних факторів та зовнішніх економічних чинників, таких як інфляція, державна політика та глобальні економічні виклики. Визначено системний вплив ключових чинників та виявлено сектори, які мають найбільші темпи зростання, що дозволяє сформувати потенціал для інвестування підприємств та прийняття стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення ЕБП.

Література

1. Акімова Л.М. Аналіз та ідентифікація основних чинників впливу діяльності фінансових компаній на економічну безпеку держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 49-53.
2. Бабець І.Г. Теоретико-методологічні засади дослідження впливу зовнішньоекономічних чинників на економічну безпеку регіонів України. *Проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 85-91.
3. Драгун А.О. Визначення системи чинників, що впливають на економічну безпеку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 34. С. 64-71.
4. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/orps/orps_u/arch_orps_u.htm
5. Орлик О.В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 1(52). С. 250-257.
6. Паршина О.А., Кусп'як І.С., Серенко А.О. Концептуальні аспекти забезпечення інформаційної безпеки в умовах глобальних трансформацій. *Національні інтереси України*. 2025. № 1(6). С. 240-253.
7. Паршина О.А., Паршин Ю.І. Методологічні аспекти оцінки рівня економічної безпеки системи національного господарства. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2019. Вип. 14. С. 455-462.
8. Петряєва З.Ф. Забезпечення фінансово-економічної безпеки стратегічного розвитку підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 10(74). С. 319-325.
9. Черниш О.В., Тарасенко І.О. Фінансова безпека підприємства в умовах кризового середовища. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3. Т.2. С. 117-119.
10. Шуміло О.С. Науково-методичний підхід до оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств роздрібної торгівлі. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 150-155.
11. Parshyna O., Metelenko N., Kovalenko V., Parshyna M. System providing of information security at the object of critical infrastructure. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3 № 2. P. 66-80.

References

1. Akimova L.M. Analiz ta identyfikatsiia osnovnykh chynnykiv vplyvu diialnosti finansovykh kompanii na ekonomichnu bezpeku derzhavy. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Derzhavne upravlinnia*. 2018. T. 29(68), № 5. S. 49-53.
2. Babets I.H. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia vplyvu zovnishnoekonomichnykh chynnykiv na ekonomichnu bezpeku rehioniv Ukrainy. *Problemy ekonomiky*. 2021. № 4. S.85-91.
3. Drahun A.O. Vyznachennia systemy chynnykiv, shcho vplyvaiut na ekonomichnu bezpeku pidpriemstva. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2020. Issue 34. P. 64-71.
4. Obsiah realizovanoi produktsii (robit, posluh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/orps/orps_u/arch_orps_u.htm
5. Orlyk O.V. Systema zahroz ekonomichnii bezpetsi subiektiv hospodariuvannia. *Bulletin of Socio-Economic Research*. 2014. Vyp. 1(52). S. 250-257.
6. Parshyna O.A., Kuspliak I.S., Serenok A.O. Kontseptualni aspekty zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v umovakh hlobalnykh transformatsii. *Natsionalni interesy Ukrainy*. 2025. № 1(6). S.240-253.
7. Parshyna O.A., Parshyn Yu.I. Metodolohichni aspekty otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky systemy natsionalnoho hospodarstva. *Bulletin of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Economic Sciences*. 2019. S. 455-462.
8. Petriaieva Z.F. Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky stratehichnoho rozvytku pidpriemstva. *Molodyi vchenyi*. 2019. № 10(1). S. 319-325.
9. Chernysh O.V., Tarasenko I.O. Finansova bezpeka pidpriemstva v umovakh kryzovoho seredovyscha. *Bulletin of Khmelnytskyi National University*. 2009. № 3. T.2. S. 117-119.
10. Shumilo O.S. Naukovo-metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia vplyvu chynnykiv zovnishnoho seredovyscha na ekonomichnu bezpeku pidpriemstv rozdribnoi torhivli. *Intelekt XXI*. 2018. № 1. S. 150-155.
11. Parshyna O., Metelenko N., Kovalenko V., Parshyna M. System providing of information security at the object of critical infrastructure. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3 № 2. P. 66-80.